

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Дідуха Миколи Леонтійовича «Соціально-психологічні закономірності етнічної індивідуації», поданої на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

В сучасній українській науці наявні дослідження в сфері як етнопсихології так і аналітичної психології. Українські дослідження в галузі соціології та етнопсихології розглядають специфіку етнічного несвідомого українського народу, особливості української ментальності, ставлять проблему репрезентації несвідомого у міфологічних та фольклорних джерел.

Провідним напрямом дослідження колективного несвідомого сучасними українськими науковцями є психофрактальна теорія. Архетипи та міфологеми українського народу досліджувалися також у межах філософських і філологічних теоретичних засад. Українськими вченими широко використовується суб'єктний підхід до вивчення соціально-психологічних явищ; запропоновано поняття колективного суб'єкта, оригінальну методологію досліджень феноменів світогляду та ментальності шляхом аналізу текстів і візуальних репрезентацій несвідомого.

Але авторська модель вирізняється зосередженістю як на змісті так і на етапності процесу етнічної індивідуації.

У дослідженні М.Л. Дідухом сформульовано наступні припущення.

1. Етнічна індивідуація є проявом суб'єктної активності, спрямованої на усвідомлення змісту етнічного несвідомого і трансформацію ставлення до нього.
2. Процес етнічної індивідуації може розгортатися на колективному та суб'єктному рівнях організації.
3. Ініціюють етнічну індивідуацію як соціальні умови - перетин з іншими культурами, так і внутрішні – досягнута зрілість особистості.

4. На відміну від інтеріоризації, що властива процесу соціалізації, базовими механізмами процесу етнічної індивідуації є відмежування, усвідомлення і трансформація усталених складових етнічного несвідомого.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у тому, що:

- уперше була постановлена проблема соціально-психологічних умов, чинників і механізмів етнічної індивідуації;
- виявлено й проаналізовано традиційного, культурно-онтогенетичного та суб'єктного рівнів організації процесу етнічної індивідуації;
- розроблено структурну та типологічну модель процесу етнічної індивідуації;
- виявлено основні міфологеми і когнітивні конструкти (таких як сакральне, каузальне, суб'єктивне сприйняття часу та простору), властивих українцям, росіянам, які мешкають в Україні, кримським татарам, євреям.

Дістало подальшого розвитку застосування системного підходу до емпіричних досліджень в галузі соціальної психології, етнопсихології.

Поглиблено уявлення про процес індивідуації особистості в поліетнічному оточенні.

Доповнено розуміння феномену колективного несвідомого в його етнічно-специфічних проявах.

У кроскультурному дослідженні, яке є особливо цікавим підрозділом даного дослідження застосовувалися: графічне зображення минулого, теперішнього, майбутнього; авторська проєктивна методика «Сакральний простір»; методика «Каузальність»; метод «Тест світу»; метод активної уяви; метод ампліфікації; аналіз творів образотворчого мистецтва; аналіз текстів фольклору та художньої літератури.

Кроскультурне дослідження, здійснене в даній роботі, дозволило виявити наступне. Процес етнічної індивідуації не призводить до регресивних, психотичних або невротичних станів. Високий рівень проявів механізмів етнічної індивідуації супроводжується станом функціонуючого еґо та кристалізації індивідуальності. У продуктах творчої діяльності проявляється зміст етнічного несвідомого, перетворюючи типові зображення мандал на специфічні для свого народу. При проведенні математично-статистичного

аналізу за методом Мана-Уїтні було виявлено, що процес етнічної індивідуації з більшою інтенсивністю проявляється в представників національних меншин (євреїв і кримських татар), ніж в українців та росіян, які мешкають на території України. Можливо, це пов'язано з більшою інтенсивністю проявів етнічної індивідуації на рівні колективного суб'єкта, позитивним впливом засобів масової інформації, чиєю аудиторією є представники етнічних меншин. Під впливом чинників, специфічних для кожного етапу етнічної індивідуації, можливо виникнення девіантного перебігу означеного процесу. За умови даних девіацій підвищується ризик таких негативних проявів як етнотогоїзм або етнотілізм, проєкцій тіні на представників своєї або іншої етнічної спільноти, «охопленість» неконтрольованим змістом міфологем. Було виявлено, що процес етнічної індивідуації має тісний зв'язок з рівнем проявів смисложиттєвих орієнтацій: що більшим є рівень задіяності всіх механізмів етнічної індивідуації, то більшим є рівень смисложиттєвих орієнтацій, насамперед таких його шкал, як локус контролю Я та орієнтація на процес. Це можна пояснити тим, що локус контролю є одним з показників особистої зрілості, яка є необхідною умовою для етнічної індивідуації.

Кроскультурне дослідження дозволило виявити наступне. Процес етнічної індивідуації не призводить до регресивних, психотичних або невротичних станів. Високий рівень проявів механізмів етнічної індивідуації супроводжується станом функціонуючого еґо та кристалізації індивідуальності. У продуктах творчої діяльності проявляється зміст етнічного несвідомого, перетворюючи типові зображення мандал на специфічні для свого народу. Особистість, яка перебуває в процесі етнічної індивідуації, не потребує спеціальної психотерапевтичної допомоги, адже за всієї емоційної та когнітивної активності цього процесу він є нормативним станом суб'єкта. Можливим є психологічний супровід у груповій або індивідуальній формі; для цього розроблено та впроваджено методику роботи з авторськими асоціативними картками «Етнік». Груповий варіант ведення передбачає довгострокові тренінгові програми, що можуть бути реалізовані в різних форматах залежно від умов конкретної групи. Основними методами тренінгу

етнічної індивідуації є методи групової дискусії, психодрами, міфодрами, арт-терапії та рольові і сюжетні ігри. У якості аналітичної складової тренінгового процесу широко застосовуються методи вільних асоціацій, ампліфікації, роботи із сновидіннями та продуктами активної уяви.

Зауваження:

1. Недостатньо розглянуто сучасну психофрактальну теорію та вона не стає методологічною базою даного дослідження.
2. Нечітко виокремлено саме соціально-психологічні чинники етнічної індивідуації, у роботі більшою мірою йдеться про особистісні чинники означеного процесу.
3. Автор неодноразово згадує метафоричні асоціативні картки, але ніде у додатках не наводить прикладів їхнього зовнішнього вигляду.
4. Недостатньо обґрунтовано, чому з метою корекції використано саме психодраму, а не символдраму або аналіз сновидінь, які є більш традиційними для аналітичної психотерапії.
5. Незрозуміло, як при аналізі художніх та літературних творів автор розрізняє зміст індивідуального та колективного несвідомого.

Зазначені зауваження не спростовують високої оцінки дисертаційного дослідження.

Дисертація М.Л. Дідуха відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук, які визначені Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння звання старшого наукового співробітника, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 № 423 із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 11.11.2009 №1197 і від 12.09.2011 № 955.

На підставі викладеного вважаємо, що дисертація М.Л. Дідуха «Соціально-психологічні закономірності етнічної індивідуації» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, а її автор, Дідух Микола Леонтійович, заслуговує на присудження

наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Професор кафедри соціальної роботи
Одеського національного університету
імені І.І.Мечнікова,
доктора психологічних наук

206
ОВ. Яремчук

14.12.2016
Дігниси засвідчують

